

**Dr Anna Strumińska-Doktór**

*Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku*

*Wydział Nauk Społecznych*

*Katedra Pedagogiki*

## **ZNACZENIE OSOBOWOŚCI NAUCZYCIELA W PROCESIE WYCHOWAWCZYM**

### **Streszczenie**

Artykuł podejmuje krytyczną refleksję nad rolą osobowości nauczyciela w realizacji zadań wychowawczych szkoły, w której miejsce typowych zadań zajmują nowe obowiązki, będące wyznacznikami zmian wymuszających potrzebę redefinicji roli zawodowej współczesnego nauczyciela. Wskazując na wzrost wymogów, związanych z osiaganiem odpowiedniej jakości efektów wychowawczych, szczególne znaczenie przypisuje się osobowości wychowawcy, traktowanej najczęściej (za J. Warrenem i G. Carmichelem) jako „jednolita psychiczna organizacja ludzkiej istoty [...] obejmująca charakter, intelekt, temperament, uzdolnienia, postawy moralne i wszelkie inne postawy wytworzone w ciągu życia człowieka” (Stanisław Siek, 1986, s.13). Definicję tę odnosi się zarówno do aspektu psychologicznego (odnoszącego się do wartości osobistej nauczyciela i jego stosunku do własnej osoby), jak i pedagogicznego (dotyczącego stosunku nauczyciela do uczniów) oraz socjologicznego (dotyczącego stosunku nauczyciela do społeczeństwa).

**Słowa kluczowe:** osobowość nauczyciela • proces wychowawczy • relacja wychowawca-uczeń

## THE IMPORTANCE OF A TEACHER'S PERSONALITY IN THE EDUCATIONAL PROCESS

### Abstract

The article presents a critical reflection on the role of a teacher's personality in the process of implementation of educational tasks of the school, where typical tasks are often replaced by new duties and which leads to the need to redefine the professional role of a modern teacher. While pointing to the increase in the requirements related to the achievement of appropriate quality of educational outcomes, the personality of an educator is most often referred to as „the uniform psychological organization of the human being [...] characterized by character, intellect, temperament, aptitudes, moral attitudes and all other attitudes made in the course of a person's life” (Stanisław Siek, 1986, p. 13). This definition applies to the psychological aspect (referring to the personal values of a teacher and his/her attitude towards oneself), pedagogical (concerning the relationship between a teacher and a student) as well as sociological (teacher's relation with society).

**Keywords:** teacher's personality • educational process • teacher – student relationship

#### **Motto:**

*„Takie terminy, jak: powołanie, misyjność, miłość dusz ludzkich, empatia, odniesione do osobowości i powinności nauczyciela-pedagoga, niezależnie od filozoficznych orientacji i paradygmatycznych źródeł metodologicznych, znajdują swoisty wspólny mianownik, nadrzędny cel, jakim jest afirmacja ucznia jako człowieka. Nie ulega wątpliwości, że jest to wartość, cecha najważniejsza i swoisty znak szczególny zadań, czynności i powinności, które przypisujemy nauczycielom występującym w różnych rolach: ogrodnika, garnca, mistrza, aktora, artysty, szafarza bogactw duchowych i umysłowych, jak i [...] przewodnika, opiekuna, doradcy”*

*Zdzisław Ratajek, 2008, s. 541).*

### Wstęp

Wychowanie stanowi fundamentalny czynnik rozwojowy każdego społeczeństwa, którego wymiar w każdym aspekcie zależy od osobowości wychowawców. W źródłach teorii promujących

starożytny ideał nauczyciela, którym był zazwyczaj mędrzec-filozof, sens pracy pedagogicznej opisuje się najczęściej jako ciągły i stały rozwój umysłu, wnętrza i ducha człowieka (Werner Jaeger, 2001, s. 613; Tomasz Mazur, 2008, s. 29). W średniowieczu jeszcze intensywniej zwracano uwagę na duchowy charakter kształcenia, co pokazało szczególny wymiar łączenia funkcji nauczyciela i wychowawcy. Nauczający kapłan był postrzegany jednocześnie jako ojciec duchowy, niedościgniony wzór i niekwestionowany autorytet (Wacław Eborowicz, 1999, s. 429). Od tamtych czasów coraz częściej zwracano uwagę na rolę osobowości nauczyciela i wychowawcy – w Polsce bogate tradycje pedeutologiczne reprezentują w tym temacie między innymi koncepcje: Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Stanisława Konarskiego, Grzegorza Piramowicza, Bronisława Ferdynanda Trentowskiego, Kazimierza Twardowskiego, Jana Władysława Dawida, Tadeusza Łopuszańskiego, Wandy Dzierzbickiej, Kazimierza Sośnickiego, Henryka Rowida, Mieczysława Kreutza, Stefana Baleya, Władysława Spasowskiego, Stefana Szumana, Bogdana Suchodolskiego, Stanisława Ryszarda Dobrowolskiego, Wincentego Okonia i wielu innych.

Koncentrując się na osobowości, należy zwrócić uwagę, iż praca nauczyciela w dużym zakresie zależy od jego kompetencji, sprawności, uzdolnień itp., bowiem w jego relacji z wychowankiem chodzi nie tylko o kształtowanie osobowości, ale także bezpośredni wpływ na wybór drogi życiowej. Nauczyciel – czasami nawet bardziej niż rodzice – może spostrzec pasje lub uzdolnienia do zawodu, może wpływać na ich ukierunkowanie lub rozwijanie i doskonalenie. Wobec tego decydującą rolę w pracy nauczyciela odgrywać będzie aspekt osobowy stosunku między nim a uczniem.

### **Znaczenie osobowości wychowawcy wybranej myśli pedeutologicznej**

Osobowość nauczyciela zajmując znaczące miejsce w myśli pedeutologicznej, stała się przedmiotem licznych refleksji teoretycznych i badań naukowych.

Prekursorem badań na temat znaczenia osobowości nauczyciela na wychowanków był J. W. Dawid, który był przekonany, iż fundamentem w kreowaniu wychowanka jest właśnie osobowość nauczyciela – w żadnym innym zawodzie nie ma tak istotnego znaczenia. Musi on reprezentować określone wartości takie jak: moralna odwaga, potrzeba dążenia do doskonałości, odpowiedzialność, obowiązkowość, gotowość do poświęcenia, umiejętność pokonywania trudności. Stwierdził, że „dominującym determinantem funkcji wychowawczej jest to kim jest nauczyciel, za kogo się uważa i kim chciałby być w przyszłości” (J. W. Dawid 1927, s. 6). Źródłem cech sprzyjających rozwojowi uczniów ma być według niego miłość, która motywuje, nie stwarza żadnych blokad, kształtuje i mobilizuje do troski o dobro moralne, rozwój duchowy i światopoglądowy wychowanka oraz do bezinteresownego dzielenia się doświadczeniem.

Skuteczność oddziaływań wychowawczych dzięki ukształtowaniu określonych cech osobowościowych opisywał też Zygmunt Mysłakowski podkreślając, że idealny pedagog to ktoś posiadający pedagogiczny talent. Opisuując ów talent wyróżnił cechy osobowości podobne do tych, które wymieniają w swoich pracach inni badacze, takie jak: umiejętność nawiązywania kontaktu, otwartość na innych, opiekuńczość czy empatia. On sam twierdzi, że podstawą efektywności oddziaływań nauczyciela na ucznia jest zespół cech osobistych określanych mianem kontaktowości, czyli umiejętność nawiązywania kontaktu z innymi ludźmi (B. Suchodolski, 1982, s. 711). Z jego rozważań można wywnioskować, że bez określonego typu osobowości, wyobraźni, zaangażowania, okazywania wychowankom życzliwości i zrozumienia nie ma sukcesu.

Według S. Baleyja najważniejszą cechą służącą kreowaniu postaw nauczycielskich jest „zdatność wychowawcza”, na którą składają się: „sympatia i przychylność dla wychowanków, poznanie i rozumienie psychiki dzieci i młodzieży, potrzeba kontaktu z ludźmi, łatwość nawiązywania kontaktów z dziećmi, cierpliwość, takt pedagogiczny, postawa pedagogiczna, która wyraża się w reagowaniu na różnorodne sytuacje, które mogą zaszkodzić wychowankowi, respektowanie indywidualności wychowanków, postawa pełna entuzjazmu, którą wychowawca „zaraża” dzieci

i młodzież, zdolność artystyczna. Wychowawcę, który posiada te wszystkie pożądane cechy S. Baley nazywa wychowawcą „integralnym” (W. Okoń, 1959).

Na uwagę zasługuje również koncepcja M. Grzegorzewskiej, która w *Listach do młodego nauczyciela* stara się scharakteryzować pożądaną i niepożądaną osobowość nauczyciela wychodząc z założenia, że relacje pedagogiczne muszą być budowane na bazie osobowej. Widzi ona potrzebę budowania, zwraca uwagę na podmiotowe traktowanie wychowanków, do czego potrzebna jest odpowiednia osobowość nauczyciela jako mocne, egzystencjalne narzędzie, które służy do prawidłowej realizacji celów i zadań wychowawczych. Wyróżnia dwa rodzaje relacji nauczyciel – uczeń: jedno o charakterze pozytywnym – wyzwalające (powstające w atmosferze miłości, serdeczności, dobroci, poczuciu bezpieczeństwa i zaufania), które pozwalają na obustronny rozwój, i drugie – negatywne (tworzone w atmosferze nakazów, przymusu i stosowaniu kar) hamujące i prowadzące do oddalenia i zamknięcia (M. Grzegorzewska, 1961, List 1). Autorka apeluje do nauczycieli o dbałość o świadomy rozwój własnej osobowości – zachęca do kształtowania i poznawania siebie oraz świata: „Żeby działać coś wartościowego, trzeba być kimś wewnątrz, trzeba mieć swoje własne życie, swój własny świat, trzeba mieć mocny fundament przekonań [...]. Bo przecież jeżeli ma się dawać, to trzeba mieć coś do dawania – ażeby dać, trzeba dużo mieć” (M. Grzegorzewska, 1961, List 11).

W latach 70. XX wieku zostały przeprowadzone przez R. Nasha w USA ambitne badania nad osobowością nauczyciela i jej związkiem z jego efektywnością – stworzył on specjalną skalę oceny cech nauczyciela i odkrył, że odnoszący sukcesy nauczyciel ma tendencję do bycia człowiekiem ciepłym, wyrozumiałym, przyjacielskim, odpowiedzialnym, systematycznym, wyposażonym w wyobraźnię i entuzjastycznym (R. Nash, 1976). W swoich wnioskach podkreślił on, że osobowość dobrego wychowawcy jest wynikiem określonych procesów wzrastania i wychowania, a przede wszystkim samowychowania i ciągłego doskonalenia się, a osobowość nauczyciela zmienia się ciągle pod wpływem warunków politycznych, społecznych, środowiskowych czy kulturowych. Zarówno on, jak i wielu polskich badaczy jest zdania,

że nowe strategie edukacyjne wymagają nowego nauczyciela. Na przykład Maciej Wilski za znaczącą uważa rozwojową, według której kompetencje to konsekwencja rozwoju osobowości, dlatego powinny być traktowane drugorzędnie w stosunku do przebiegu kształtowania się osobowości (M. Wilski, 2011). Wskazuje on trzy typy osobowości nauczyciela:

- reaktywną (dotyczy osób, które nie mając innego pomysłu na życie ukończyły studia pedagogiczne i zostały nauczycielami z obawy przed bezrobociem, nastawione są na wypełnianie obowiązków, przestrzeganie regulaminów, zasad, cechuje ich pragmatyzm, brak motywacji, wiedzy, małe zaangażowanie w rozwój zarówno własny, jak i ich podopiecznych),
- dryfującą (charakteryzującą osoby nastawione na sukces, mające wysokie poczucie własnej wartości, obdarzone takimi cechami, jak: otwarty i twórczy umysł, wnikliwość, pogoda ducha, poczucie wspólnotowości; osoby doskonalące się, pracujące nad samorealizacją i samorozwojem, ale z upływem czasu powoli wyhamowujące twórczą aktywność, wycofujące się, tracące cel – po uzyskaniu najwyższego stopnia awansu, tracą cel długoterminowy. Osoby te szybko doświadczają wypalenia zawodowego i wtedy albo odnajdują szybko nowy cel swojej pracy zawodowej, albo poddają się regresowi w rozwoju osobowościowym),
- rozwojową (najbardziej skuteczną w realizacji celów wychowawczych, cechującą osoby zdolne do nieograniczonego rozwijania swoich kompetencji, spontanicznych, twórczych i autonomicznych działań, nawiązywania bliskich relacji społecznych, mające głębokie poczucie sensu życia, świadomie kierujące rozwojem własnym i uczniów, dążące do odkrywania czegoś nowego, wzbogacania i poszerzania własnych umiejętności i możliwości (M. Wilski, 2011, s. 341).

Na specjalną uwagę zasługują badania cech osobowości nauczycieli w oparciu o opinie uczniów. Np. Julia Skorupska w wyniku swych badań nad cechami osobowymi nauczycieli (w oparciu o metodę zastosowaną wobec 300 uczniów w wieku 12-18 lat)

stwierdziła, że do najczęściej wymienianych przez nich cech pozytywnych należą:

- bezpośredniość, życzliwość, cierpliwość, wyrozumiałość, zrozumienie,
- głęboka wiedza, wysokie wymagania, autorytet, wysokie umiejętności dydaktyczne,
- spokój, pogoda, dobry humor,
- zainteresowanie młodzieżą,
- sprawiedliwość w ocenie młodzieży,
- delikatność,
- znajomość psychiki młodzieży (*Badania cech osobowości nauczycieli w oparciu o opinie uczniów*, 2014).

Wszyscy zajmujący się znaczeniem wychowawczych oddziaływań nauczyciela są przekonani, że służąc skutecznemu przygotowaniu młodego pokolenia do funkcjonowania w nowej rzeczywistości, trzeba mieć świadomość, że rekrutacja do tego zawodu nie może być przypadkowa, bo efektywność tego procesu jest uwarunkowana w dużym stopniu osobowością nauczyciela.

### **Osobowość nauczyciela a demokratyczny styl kierowania wychowawczego**

Wpływ osobowości nauczyciela na rozwój uczniów, na ich postawy i poglądy skłonił wielu pedagogów do badań poszukujących wzorca osobowości idealnego nauczyciela i do wyodrębnienia tych cech, które warunkują najbardziej efektywny wpływ nauczyciela na ucznia.

W procesie wychowania zasadniczo wyodrębnia się dwa style: autokratyczny i demokratyczny. Podstawą obydwu jest dążenie do takiego ukształtowania postaw wychowanków, aby ich rozwój umysłowy, charakter, postawa obywatelska, oraz miejsce i rola w życiu służyły ich dobru osobistemu i dobru całego społeczeństwa. Za szczególnie ważną uznaje się koncepcję demokratyczną, według której nauczyciel staje się „mistrzem i animatorem, który pobudza do stawiania pytań i pomaga w poszukiwaniach. Jest przyjacielem i wychowawcą, który niemal na równi z rodzicami w sposób swobodny i bezpośredni kontaktuje się z uczniami”

(Stanisław Michałowski, 2001, s. 99). Wydaje się oczywiste, że taka koncepcja wymaga wyjątkowej osobowości – poza wskazanymi w poprzedniej części opracowania – nacechowanej entuzjazmem, zdolnością akceptacji dzieci i młodzieży polegającej na uznawaniu ich takimi, jakimi są naprawdę, silną wolą, wreszcie zdolnością obrony wybranych roztropnie planów i programów życiowych.

Dobry wychowawca, reprezentujący taki styl, musi charakteryzować się osobowością służącą pedagogice dialogu. Rozumiejąc wychowanie jako „świadome i celowe urabianie osobowości ludzi” oraz „wszelkie zamierzone działania w formie interakcji społecznych, mające na celu wywołanie trwałych, pożądaných zmian w osobowości ludzi” (H. Muszyński, 1988, s. 22) przede wszystkim musi umieć pozyskiwać zaufanie i przyjaźń, mobilizować do aktywności i samodzielności w wykonywaniu różnego rodzaju zadań, umożliwiać wysuwanie własnych pomysłów i wspólne podejmowanie decyzji.

Wychowawcy o postawie demokratycznej wiedzą, że powinni tak kształtować swoje cechy osobowościowe, aby nie mieć trudności w nawiązywaniu serdecznych kontaktów, w stwarzaniu wychowankom możliwości samodzielnego rozwiązywania nurtujących ich problemów. Odpowiednie cechy pomagają im w maskowaniu swojej ingerencji w decyzje wychowanka – jak proponował Martin Buber, mistrz ma uczyć tak, jakby nie uczył (pokora to dowód na odpowiedzialność za swoje czyny), ma umieć słuchać, prowadzić dialog, wsłuchiwać się w potrzeby młodego człowieka, jego obawy, uwarunkowania, aby odpowiednio reagować, mieć świadomość powodów jego reakcji i zachowań (H. Ch. Bukowski, 1987, s. 257). Jest to związane z ważną formą wychowawczego oddziaływania, polegającą na wczuwaniu się w wewnętrzny świat doznań i przeżyć uczniów, gotowości do ciągłej wymiany myśli, ścierania się różnych racji i poglądów, dawaniu poczucia siły, wiary we własne możliwości oraz tworzeniu relacji opartej na potrzebie dzielenia – dawaniu (wychowankowi) ale i otrzymywaniu (od wychowanka, innych autorytetów itp.).

Osobowość wychowawcy jest istotna także w kontekście troski o własny rozwój (nie myśli o sobie w kategoriach doskonałości). Żeby być postrzeganym przez uczniów jako autorytet i wzór



musi być człowiekiem dojrzałym, posiadającym dystans do siebie, kiedy trzeba umiejącym śmiać się z siebie samego, mieć świadomość własnych słabości i ograniczeń. Realizując w swoim życiu określone wartości, stara się zbliżyć do ideału, który „głosi”, dbając jednocześnie o wiarygodność, co wiąże się z poczuciem swojej wartości i godności oraz umiejętnością przyznawania się do swoich błędów i niedomagań. Od tych wartości w dużym stopniu zależą rezultaty związane ze świadomym i zorganizowanym kształtowaniem osobowości wychowanków. Jak twierdzi Henryka Kwiatkowska: „(...) osoba nauczyciela przesądza o jakości szkoły i jest w najwyższym stopniu sprawczym czynnikiem rozwoju ucznia. Działanie nauczyciela na rzecz zmiany rozwojowej ucznia jest tym bardziej skuteczne, im bardziej nauczyciel sam podlega procesom rozwojowym, im bardziej jest świadomy siebie” (H. Kwiatkowska, 1997, s. 52).

Wydaje się oczywiste, że nauczyciel poprzez swoją osobowość kreuje metody wychowawcze kształtując potrzeby uczniów, postawy społeczne, światopoglądowe oraz obraz własnej osoby i związaną z nią samoocenę. Dlatego jego pracy sprzyja nie tylko ugruntowana wiedza w zakresie nauczanego przedmiotu i wysokie kwalifikacje moralne, ale też wrażliwość na potrzeby ludzkie ułatwiająca zainteresowanie i życzliwość okazywaną młodzieży, sprawiedliwość, wysokie poczucie odpowiedzialności tolerancyjność, zrównoważenie emocjonalne, umiejętność utrzymywania dyscypliny, posiadanie ogólnego doświadczenia, pozycji społecznej i mądrości życiowej. Jest to związane z faktem, że cechy osobowościowe nauczyciela mogą być przedmiotem identyfikacji dla uczniów będącej psychologicznym mechanizmem leżącym u podstaw nabywania określonych postaw. Nie można przy tym zapominać o umiejętności logicznego myślenia i wyciągania wniosków. Powinien być wnikliwym obserwatorem, mieć intuicję, dostrzegać i właściwie analizować problemy i trudności.

Wymienione powyżej cechy sprzyjają właściwemu rozpoznaniu i zapobieganiu ewentualnym przyczynom niepowodzeń, co służy skutecznemu rozwiązywaniu problemów osobistych wychowanków, stosownemu do wymagań społecznych postępowaniu, aktywizowaniu do rzetelnej nauki, umiejętności działania

zespołowego, wytrwałości i konsekwencji w działaniu, inspirowaniu wychowanków do rozwijania własnych zainteresowań.

Wychowawca, który w swoim działaniu nie likwiduje takich cech jak: niesprawiedliwość, brak serdeczności albo nadmierna poufałość, formalizm, nerwowość, spóźnianie się na lekcje, obojętność wobec zgłaszanych problemów, obniżanie statusu dziecka w oczach klasy, wdawanie się w małe wojny i sprzeczki z poszczególnymi dziećmi lub grupą, nie tylko nie tworzy konstruktywnych relacji interpersonalnych, ale może prowokować uczniów do przyjmowania negatywnych postaw społecznych. Nie tylko nie ma szans na budowanie własnego autorytetu, ale będzie miał trudności w zdobyciu prawdziwego szacunku, w którego miejsce wkradnie się lęk, agresja czy złość.

Niezależnie od własnych przewidywań, nauczyciel zawsze wywiera wpływ na uczniów całą swoją osobowością, wpływa na ich sposób oceniania rzeczywistości, zachowania, kreowania świata wartości, a nawet wzoru przyszłej kariery zawodowej czy sensu życia.

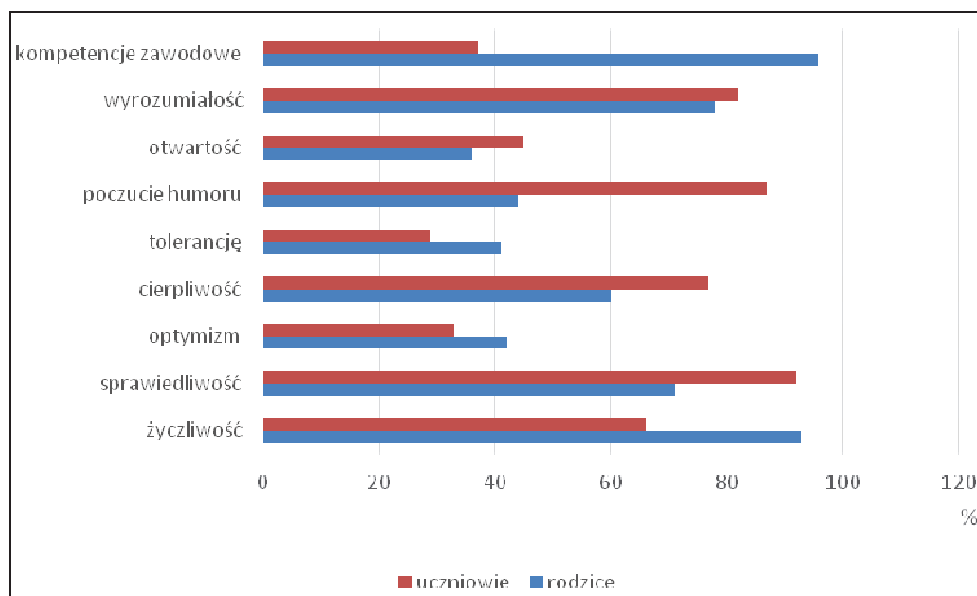
### **Osobowość nauczyciela w oczach rodziców i uczniów klas 4-7 szkoły podstawowej**

W warszawskich szkołach przeprowadzono badanie oceniające osobowość nauczyciela. Zastosowano metodę sondażu diagnostycznego. Kwestionariusz ankiety rozdano 450 osobom, otrzymano wypełnione kwestionariusze od 192 rodziców i 223 uczniów klas 4–7 szkół podstawowych zlokalizowanych w dzielnicach Wola i Ochota. Badanie zostało przeprowadzane w pierwszej połowie października 2017 r.

Zadaniem uczniów i ich rodziców było wskazanie najważniejszych cech nauczyciela (Wykres 1). Aż 96% rodziców uznało, że najważniejszą cechą są kompetencje zawodowe, a 93% badanych wskazało życzliwość. Wybory uczniów różnią się od wyborów rodziców. Dla uczniów najważniejsze jest, aby nauczyciel był sprawiedliwy, takiego wyboru dokonało 92% badanych, a 87% uważa, że nauczyciel powinien mieć poczucie humoru. W wyborze wyrozumiałości jako ważnej cechy obie grupy respondentów były

zgodne. Wyróżniając jako ważną cechę wskazało 78% rodziców i 82% uczniów. W kafeterii znajdowały się także cechy związane z wyglądem zewnętrznym. Niewielu uczniów klasy 4 i 5 (2%) wskazało, że nauczyciel powinien być ładny i modnie ubrany. Rodzice w grupie najważniejszych cech, które powinien posiadać nauczyciel w ogóle nie wskazali cech zewnętrznych, także w grupie uczniów klas 6 – 7 nie było takich ocen.

**Wykres 1.** Najważniejsze cechy nauczyciela w oczach uczniów i rodziców.



Źródło: badania własne.

Respondenci mieli też stwierdzić, czy na swojej drodze edukacyjnej (uczniowie) i drodze swoich dzieci (rodzice) spotkali wymarzonego nauczyciela. Odpowiedzi nie były zadawalające. Bliższa połowa uczniów (46%) uznała, że spotkali wymarzonego, dobrego nauczyciela, natomiast tylko 28% rodziców wyraziło takie zdanie oceniając tych samych nauczycieli.

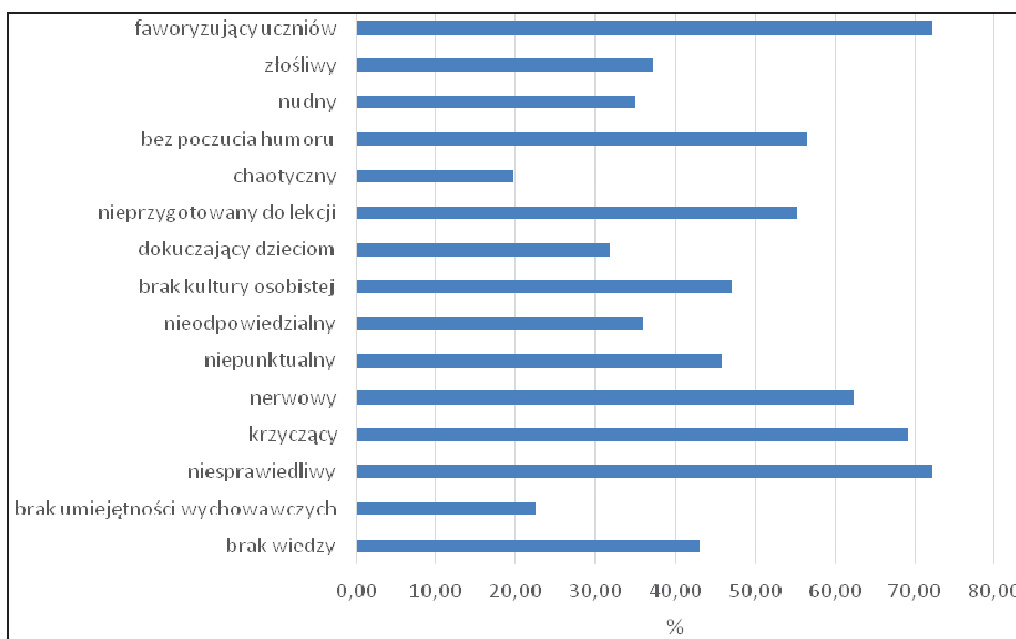
Rodzice uważają, że nie każdy może być nauczycielem, bo samo wykształcenie nie wystarcza, aby uprawiać ten zawód. Aż 91% uważa, że dobry nauczyciel musi posiadać talent pedagogiczny, który wpływa na skuteczność działań dydaktycznych i wychowawczych. Ważne jest dla rodziców, aby nauczyciel nie tylko przekazywał wiedzę, ale także przekazywał wartości, był przykładem do naśladowania i rozwijał u uczniów cechy, które

będą potrzebne w życiu. Blisko 75% rodziców wskazało, że nauczyciel powinien posiadać bogatą osobowość, ale mimo że zostali poproszeni o wyjaśnienie tego pojęcia tylko nieliczni (3%) wypełnili tę część. Rodzice rozumieją bogatą osobowość jako: pasję zawodową, szeroką wiedzę, rozległe zainteresowania, chęć pomocy innym, inteligencję oraz dobroć i miłość do ludzi.

W kolejnym pytaniu uczniowie mieli zdefiniować talent pedagogiczny. Na pierwszym miejscu znalazły się umiejętność komunikacji i kontaktowość oraz umiejętność słuchania. Dla uczniów nauczyciel, posiadający talent pedagogiczny to ten, który ma szeroką wiedzę i umie ją przekazać, stosuje różne i ciekawe metody nauczania, nowoczesne pomoce dydaktyczne oraz daje wskazówki istotne w funkcjonowaniu w grupie rówieśniczej i środowisku lokalnym, interesuje się uczniem i jego życiem i w każdej chwili jest gotowy do pomocy.

Uczniowie mieli możliwość wskazania u swoich nauczycieli cech, których nie lubią (Wykres 2). Mieli też możliwość rozszerzenia kafeтерии i dość licznie z tej możliwości skorzystali. Samodzielnie dopisywali negatywne cechy uczących ich nauczycieli, które najbardziej im przeszkadzają.

**Wykres 2.** Negatywne cechy i zachowania nauczycieli w oczach uczniów

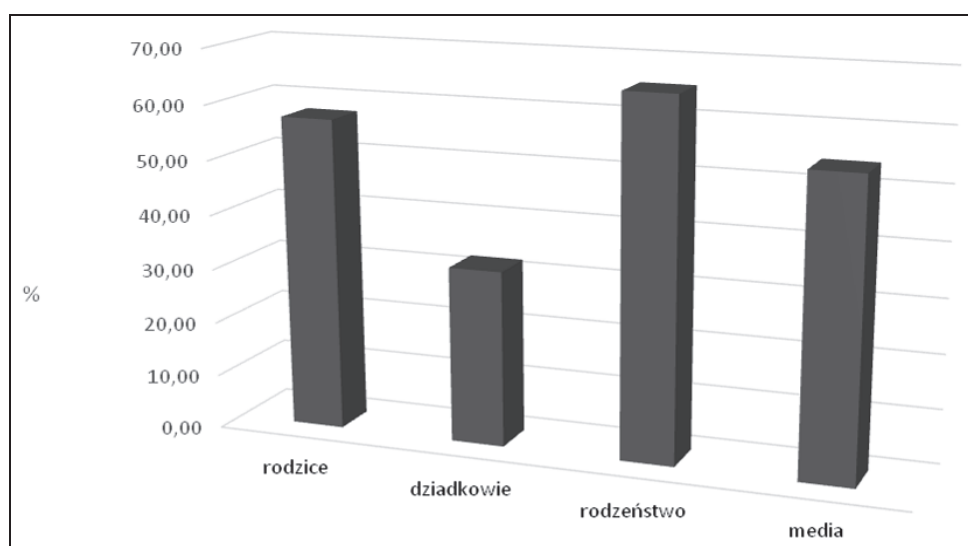


Źródło: badania własne.

Powyżej 70% niechlubnych wskazań zyskały zachowania: faworyzowanie uczniów i niesprawiedliwość. Uczniowie nie lubią nauczycieli krzyczących, nerwowych, nieprzygotowanych do lekcji i bez poczucia humoru.

Uczniowie podkreślili, że ważny jest autorytet nauczyciela. Zaznaczyli, że jest on wypracowany przez każdego nauczyciela i zależy od jego cech osobowości, takich jak sprawiedliwość, sumienność, umiejętność dialogu, empatia i talent pedagogiczny. Niestety na kształtowanie obrazu nauczyciela ma wpływ nie tylko bezpośrednie spotkanie z nauczycielem (Wykres 3). Największy wpływ na kształtowanie obrazu nauczyciela mają rodzeństwo i rodzice. Ponad 50% badanych podało, że rozpoczynając naukę w szkole miało ukształtowany obraz nauczyciela, nie zawsze pozytywny. Dopiero po kontakcie bezpośrednim następuje właściwa weryfikacja. Ogromną rolę odgrywają też media, ponad 50% wskazań. Istotne jest także to, że uczniowie mają świadomość, że nauczyciel sam kształtuje opinię o sobie. Doskonale czują, kiedy nauczyciel jest autentyczny, obiektywny i lojalny wobec uczniów.

**Wykres 3.** Osoby mające wpływ na kształtowanie obrazu nauczyciela



Źródło: badania własne.

Autorytet jest budowany każdego dnia podczas bezpośrednich kontaktów pedagoga z uczniami. Uczniowie obserwują swojego nauczyciela we wszystkich czynnościach, zawodowych i po-

zazawodowych i oceniają jego osobowość. Ten, który zyska pozytywną ocenę swoich uczniów jako ciekawa osobowość, osoba szanująca uczniów i ich poglądy ma szansę na stanie się autorytetem dla swoich podopiecznych. Zdaniem 63% badanych nauczyciel ma zdecydowany wpływ na kształtowanie stosunku do szkoły, nauki i przedmiotu oraz motywację do nauki. Analizując dane z poszczególnych klas wyraźnie zarysowuje się tendencja oceniania nauczyciela poprzez cechy związane z wykonywanym zawodem: przygotowanie do lekcji, umiejętność tłumaczenia tematu, stosowanie różnorodnych metod i środków dydaktycznych, stosunek do uczniów (uczniowie klas 6 i 7). Klasa czwarta zwraca uwagę na opiekuńczość, dobro, mówienie przyjaznym głosem, uśmiech i wesołość.

Obraz nauczyciela zmienia się wraz z dorastaniem uczniów. Należy mieć także świadomość, że wiele czynników pozaszkolnych wpływa na autorytet nauczyciela, na które, wydawałoby się, szkoła nie ma wpływu. Patrząc na te negatywne cechy, które wskazali uczniowie można mieć wątpliwości, czy rzeczywiście nie mamy my, wszyscy pedagodzy wpływu na opinię o naszej pracy.

## **Zakończenie**

Nowoczesny wychowawca pełni nie tylko dotychczasowe funkcje (poznawcze, sprawnościowe, opiekuńcze), lecz również egzystencjalne. Współczesny uczeń oczekuje od niego wskazówek w uzyskaniu odpowiedzi na nurtujące go pytania: jak żyć w otaczającym go, coraz bardziej skomplikowanym świecie, jak radzić sobie z problemami, wreszcie jak tworzyć sens życia. Nauczyciel musi więc być wzorem człowieka, który odznacza się umiejętnością bezpośredniego, twórczego kontaktu z jego rodzicami i jego otoczeniem. Powinien pomagać nie tylko zdobywać wiedzę i organizować codzienne zajęcia, ale też przysposabiać do życia. Nic więc dziwnego, że współczesna pedagogika stawia wobec wychowawców wymóg zmierzania do ideału, kształtowania cech osobowości wymienianych jako niezbędne przez wybitnych pedagogów. Pomocne mają w tym być studia pedagogiczne, które mają kształcić ludzi, dążących do doskonalenia własnego systemu

wartości oraz odczuwających potrzebę rozwoju i zmierzania do czynienia swoich wychowanków ludźmi lepszymi i mądrzejszymi.

Nauczyciel potrzebuje do tego silnej osobowości, którą ciągle musi doskonalić i wzbogacać, aby właściwie przygotowywać do funkcjonowania we współczesnym świecie młodego człowieka, który wraz z nauczycielem dorasta i kształtuje własną osobowość. Warunkiem jej rozwoju jest ciekawość świata i zdolność do samodzielnego poszukiwania twórczych rozwiązań różnych problemów. Pragnąc zapewnić nauczycielowi jak najlepszy rozwój jego osobowości, co jest związane z uzyskaniem jak najlepszych wyników w kształtowaniu własnych wychowanków i całego społeczeństwa państwo musi zagwarantować mu wysoki poziom wykształcenia oraz odpowiednią pozycję społeczną i ekonomiczną.

## Bibliografia

### Opracowania:

1. Bukowski J., *Zarys filozofii spotkania*, Kraków 1987.
2. Dawid J. W., *O duszy nauczycielstwa*, Nasza Księgarnia Sp. Akc. Związku Pol. Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, Warszawa 1927.
3. Eborowicz W., *Wstęp do dialogu o nauczycielu* [w:] *Św. Augustyn. Dialogi filozoficzne*, przekł. J. Modrzejewski [i in.], Znak, Kraków 1999.
4. Grzegorzewska M., *Listy do młodego nauczyciela*. Cykl trzeci, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1961.
5. Jaeger W., *Paideia: formowanie człowieka greckiego*, tłum. M. Plezia, H. Bednarek, Fundacja Aletheia, Warszawa 2001.
6. Kwiatkowska H., *Edukacja nauczycieli. Konteksty – kategorie – praktyki*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 1997.
7. Mazur T., *Kapryśni bogowie Sokratesa. Człowiek i świat wartości w tradycji filozofii zachodniej*, Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2008.
8. Michałowski S. Cz., *Troska o rozwój dziecka w okresie budowy systemu demokratycznego* [w:] *Dziecko w świecie współdziałania*, B. Dymara (red.), IMPULS, Kraków 2001.
9. Muszyński H., *Ideal i cele wychowania*. PAN, Warszawa 1988.
10. Nash R., *Pupils' expectations of their teachers*, M. Stubbs & S. Delamont, London 1976.
11. Okoń W., *Osobowość nauczyciela*, PZWS, Warszawa 1959.

12. Pilch T., *Rozważania wokół etyki zawodu nauczyciela*, O – W – T nr 4/1996.
13. Ratajek Z., *Pedagog – afirmacja człowieka w centrum jego ethosu i profesjonalnych kompetencji* [w:], *O poznawaniu siebie i świata przez dziecko ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Pilecka, K. Bidziński, M. Pietrzekiewicz (red.), Wyd. Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego, Kielce 2008, s. 541–548.
14. Siek S., *Struktura osobowości*, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1986.
15. Suchodolski B., *Pedagogika. Podręcznik dla kandydatów na nauczycieli*, PWN Warszawa 1982.
16. Wilski M., *Osobowość i specyficzne problemy psychologiczne nauczycieli* [w:] *Psychologia ucznia i nauczyciela. Podręcznik akademicki*, S. Kowalik (red.), Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 334–371.

**Zasoby internetowe:**

1. *Badania cech osobowości nauczycieli w oparciu o opinie uczniów*, 2014. [Dostęp: 27.04.2017], <<http://www.html-edition.eu/grupa-i-klasa/badania-cech-osobowosci-nauczycieli-w-oparciu-o-opinie-uczniow>>.